

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF ECONOMICS

1. ПРЕДУЗЕТНИК И ПРЕДУЗЕТНИШТВО

III година – Предузетничка економија
Академска 2022/2023. година
др Јадранка Петровић, виши асистент
jadranka.petrovic@ef.unibl.org

Консултације: понедјељак и уторак, 9-11 часова, кабинет 409

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF ECONOMICS

Контекст развоја предузетништва кроз историју Економске школе и предузетништво

Главне економске школе
(правци) у новијој историји:

Меркантилизам

- итал. mercante, енгл. merchant = трговац
- Јавља од 15. до 18. вијека у европским државама и трговачким средиштима (Ђенова, Падова, Венеција)
- Предмет економске анализе меркантилиста је **трговина**.
- Основни теоретски принципи:
  - богатство се изражава у новцу тј. племенитим металима;
  - до богатства, односно новца долази се кроз спољну трговину
  - извоз роба доводи до прилива новца (племенитих метала) у земљу тј. до повећања богатства, а увоз доводи до одлива новца, тј. до смањивања богатства државе.
- Меркантилисти упућују на **државну регулацију у спољној трговини, увођење царинских и других баријера за увоз (протекционизам)**, а предвиђају олакшице за извоз роба.
- Циљ је да се обезбиједи **позитиван спољнотрговински биланс**.

Трговци као први предузетници

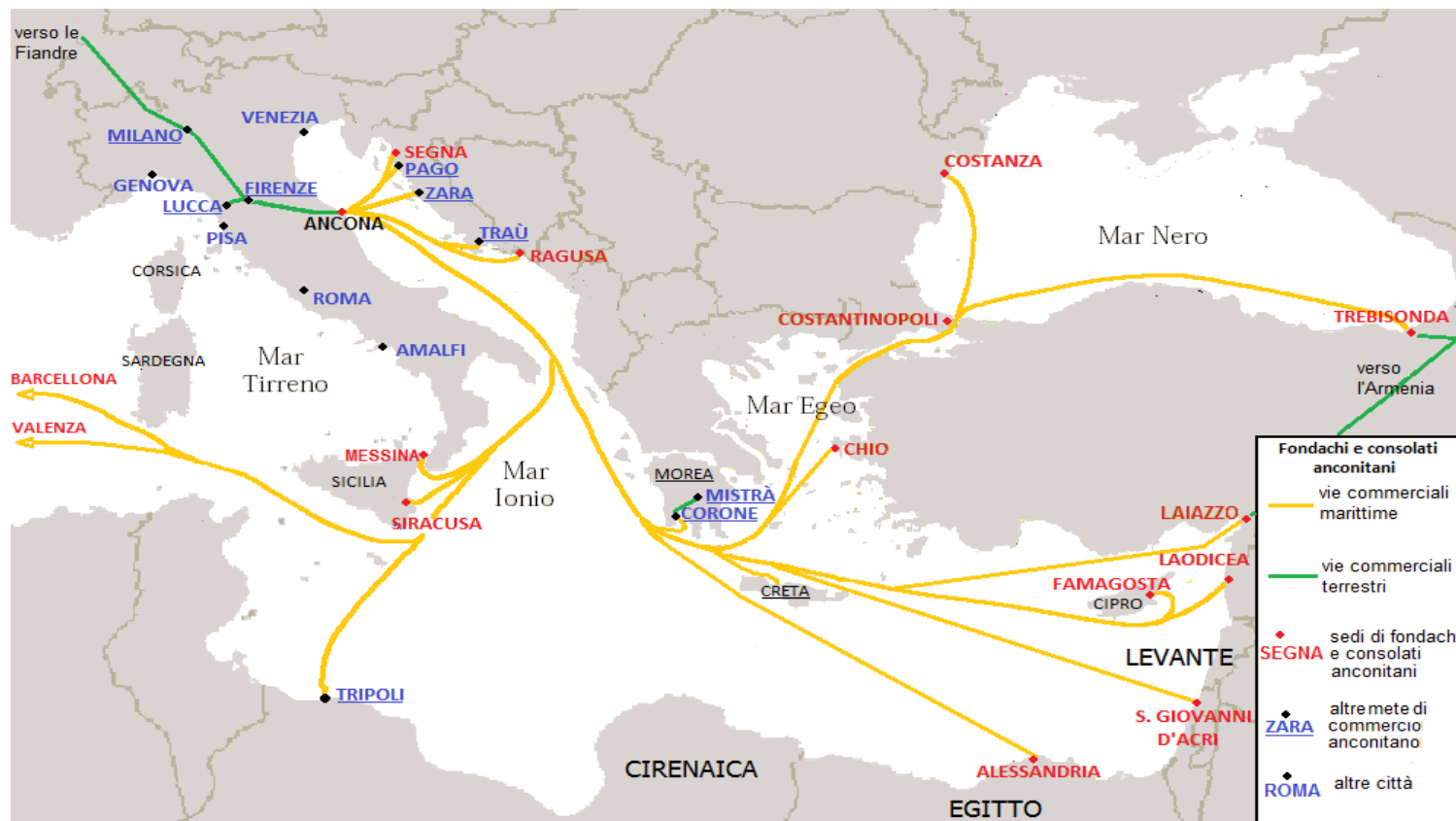
- Први предузетници - трговци
- Трговци – авантуристи

- Марко Поло (1254-1324)
- Америго Веспучи (1454-1512)
- Кристофор Колумбо (1450-1506)

- Трговачка средишта (Венеција, Фиренца, Ђенова, Франкфурт, Хамбург, Малага, Севиља)

Трговина на Балкану у средњем вијеку- Дубровачка република

- Дубровачка република-најзначајнији трговачки центар на источном Јадрану
- Номинално признавала врховну власт већих држава (Византија, Млетачка република, Српско царство, Османско царство), фактички увијек била независна.
- Свој врхунац Дубровачка република је достигла у XIV и XV вијеку захваљујући веома развијеној трговини у унутрашњости Балканског полуострва на коме су се Дубровчани бавили и **закупљивањем тргова и рудника (Сребреница, Ново Брдо, Рудник) од владара Србије и Босне**, чиме су додатно повећавали своје приходе.
- Главна роба којом се трговало била је **сребро**, али и злато, олово, гвожђе те со.
- Балканска производња сребра око 1400. године износила је скоро **1/3 европске производње**, а од овога скоро половина сребра (16% укупне европске производње) се извозила преко Дубровника.
- Сребро се из залеђа допремало караванима у Дубровник, а одатле се продавало у италијанске трговачке центре - Фиренцу, Венецију, Ђенову. У повратку, Дубровчани су довозили текстил, луксузну одјећу, накит, стакло и др. производе (Navylyshyn & Srzentić, Economy of Ragusa, 1300 – 1800).
- Вијековима, Дубровник је био савезник Анконе, ривала Венеције.

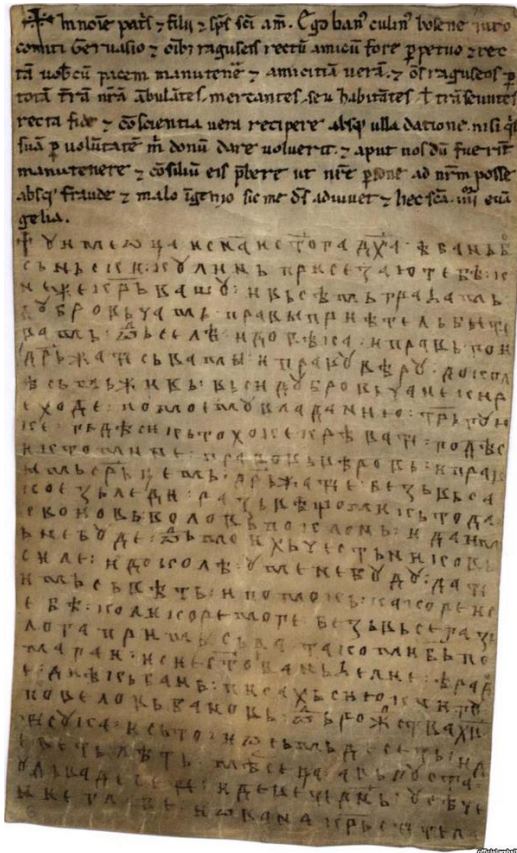
Трговачке руте Анконе и Дубровника у средњем вијеку

Регулисање трговине у средњем вијеку

Повеља Кулина бана

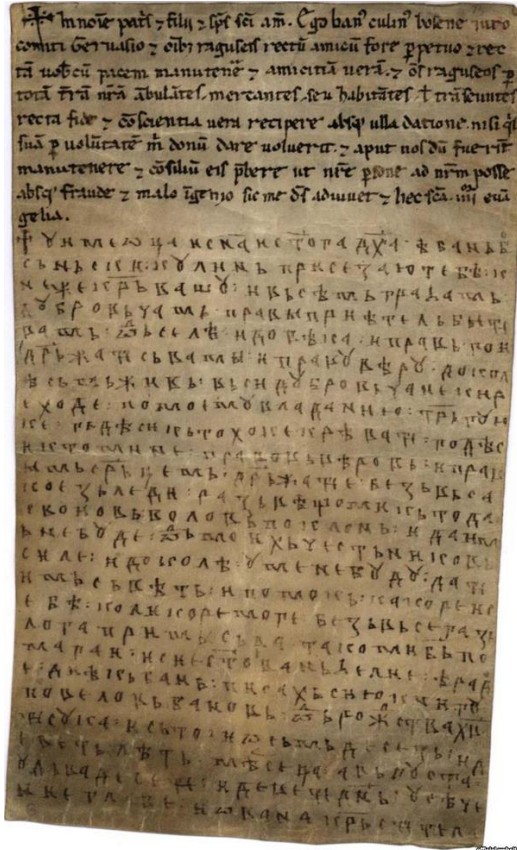
- Бан Кулин, владар средњовјековне Босне, владао 1180-1204. године
- Уговор о трговини између бана Кулина и Дубровника (29.8.1189. године)

Ѣмѣ шца и сына и светога доуха. ꙗ банъ вѣсьньскн
Кѣлинъ присезаю тебѣ, кнеже Кръкльмѣ, и вѣскѣмъ граѣамъ
дѣбровѣчамъ правы приѣтель быти вамъ шдѣ селѣ и до вѣка
и правъ гон дръжати съ вами и правѣ вѣрѣ, до колѣкъ съмъ
живѣ, вѣси дѣбровѣчане кире хѣде по моемѣ владанию трѣгѣ-
юке, гдѣкъ си кѣто хѣке крѣвати, годѣкъ си кѣто мѣне, пра-
вовѣ вѣрѣ и правымъ сръцемъ дръжати е вѣзѣ вѣсакѣе зѣле-
ди, развѣкъ шѣ ми кѣто да свонокѣ воловъ поклѣонѣ, и да
нимъ не бѣде шдѣ монѣхъ чѣстѣннокѣе силе, и до колѣкъ ѣ мене
бѣдѣ, дати нимъ сѣвѣтъ и помокъ, какѣре и сѣкъ, колѣкѣре
моге, вѣзѣ вѣсѣга зѣлога примыскѣла, тако ми богѣ помаган и
сиѣ свето еванѣѣлиѣ. ꙗ Радѣе днѣкъ банъ писахѣ снѣю книгѣ
повѣловѣ банѣмъ шдѣ рѣждѣства хрѣстова тисѣка и сѣто и
шѣсьмъ десѣтъ и девѣтъ лѣтъ, мѣсеца авѣгѣста ѣ двѣдѣсѣти
и девѣти днѣ, ѣскѣченне главе Ишвана крѣститѣла.

Регулисање трговине у средњем вијеку- Повеља Кулина бана (1189. године)

Превод

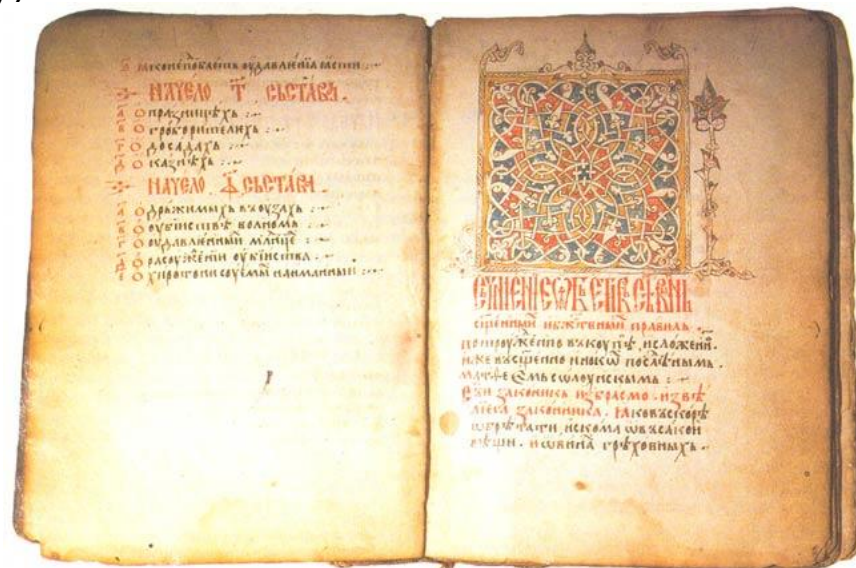
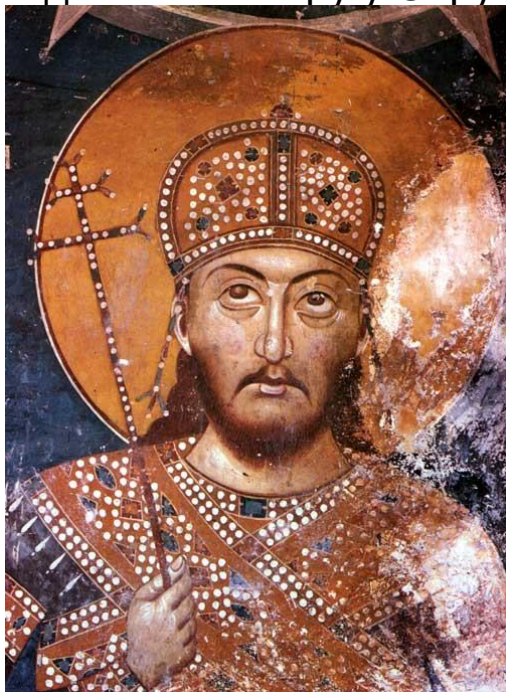
У име Оца и Сина и Светог духа. Ја, бан босански Кулин, обећавам Теби кнеже Крвашу и свим грађанима Дубровчанима прави пријатељ бити вама од сада и до вјека, и праву правду држати са вама, и право повјерење докле год сам жив. Сви Дубровчани који ходају по мом владарству могу трговати гдје год си ко хоће и кретати се гдје год си ко мене, правим повјерењем и правим срцем држати се без сваке злиједи, осим што ми ко да својом вољом поклон. И да им не буде од мојих часника силе. И докле год у мене буду даћу им савјет и помоћ као себи колико се може без свега злога примисла; тако ми Бог помогао и ово свето јеванђеље. Ја, Радоје, дијак банов писах ову књигу повеље банове; од рођења Христова хиљаду и сто осамдесет и деветог љета, мјесеца августа у двадесет и девети дан, усековања главе Јована Крститеља.

Регулисање трговине у средњем вијеку

Душанов законик

- Стефан Душан Немањић, владар средњовјековне Србије, владао 1331-1355. године. За цара Срба и Грка проглашен 1346. године.
- Душанов законик - донијет на сабору у Скопљу 1349. године, допуњен 1354. године на сабору у Серу (Сересу).

Душанов законик, Призренски препис. Данас се налази у Народном музеју у Београду.

Душанов законик (1349. и 1354. године)

ЗАКОН БЛАГОВЕРНОГА ЦАРА СТЕФАНА, ЛЕТА
6857 (1349), ИНДИКТ 2, НА ПРАЗНИК ВАЗНЕСЕЊА
ГОСПОДЊЕГ, МЕСЕЦА МАЈА 21. ДАН⁴

Извор: Душанов законик, приредио Ђорђе Бубало, Завод за уџбенике, Београд, 2010.

Душанов законик (1349. и 1354. године)

[118] Atn

Трговце који иду по царевој земљи да нема право ниједан властелин, нити који било човек силом узнемиравати или

Душанов законик

ПРЕВОД СА ОБЈАШЊЕЊИМА

приграбити робу*, а динаре им силом натурати. Ко ли се нађе да је на силу растоварио или товаре развезао**, да плати 5 стотина перпера.

Овај члан отвара одељак о трговцима у првом *Законику*, али је према приликама у тадашњој српској држави јасно да се у највећој мери односи на трговце из комуна на источном Јадрану. Утврђена је општа лична и имовинска сигурност трговаца у царевој земљи, иначе гарантована и повељама издаваним од цара и његових претходника на српском престолу у корист Дубровчана и житеља других комуна које су имале трговачке интересе у Србији. Трговци су заштићени од узнемиравања, отимања робе, насилног продавања по нижим ценама, растовара и отварања товара са робом.

* У оригиналу *куиља*.

** У оригиналу *разбалав*, у смислу развезати и растурилити бале товара.

[119] Atn

Трговци скерлетом* и ситном и крупном потребном робом да иду без узнемиравања по земљи царевој, да продају и купују како им трг доноси**.

Текст у Prz „...да иду слободно, без узнемиравања по земљи царства ми...“ има паралелу у повељи цара Душана Дубровнику из 1349: „...да иду...с робом слободно, без узнемиравања по земљи царства ми...“ (Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* 1, Београд – Сремски Карловци, 1929, 59–60).

Употребљени општи термини обухватају разне врсте робе које су трговци из Приморја увозили и продавали у Србији – текстил, со, оружје, алат, накит, драгоцености, мириси, зачини, вино, шећер, посластице, јужно воће, производи од стакла – од чега је зависило хоће ли је продавати на мало или на велико [ЛССВ, s.v. *Трговина* (С. Ђирковић)].

* У оригиналу *скрлаи*, назив за разне врсте тканина, најфиније израде, тамноцрвене, пурпурне боје, порфира.

** *Како им шрї доноси* – купују и продају по својој вољи, према понуди и потражњи.

[120] Atn

Цариник* царев да нема право узнемиравати или задржати трговца да му робу коју прода у бесцење. Слободно да пролази сваки по трговима и слободно да се креће са својом робом.

* *Цариник* је владарев чиновник који у његово име наплаћује таксе од трговачког промета, царину. Царина је владарево регално право. Износ царине на појединим трговима могао се одредити одсеком за читаву годину и дати у закуп, а купац царине наступао би са овлашћењима цариника и за

193

Увођење термина предузетника - Ричард Кантило (Richard Cantillon, 1680-1734)

- Термин предузетника први уводи **Ричард Кантило (Richard Cantillon)** 1755. године
- Франц. *entreprendre* = предузети
- Разликовао три друштвене класе:
  1. земљовласници,
  2. предузетници и
  3. људи са платом.
- Предузетници могу имати различита занимања (занатлије, трговци, мануфактуристи), али је свима заједничко да **сносе ризик.**

Жан Батист Сеј (Jean-Baptiste Say, 1767-1832)

- Први истиче разлику између профита који остварују предузетници од профита који остварују капиталисти
- **Дефиниција предузетника** коју је Сеј дао 1818. године
- Предузетник је агент који "... Повезује средства за производњу и који у вриједности производа обезбјеђује... репродукцију укупног капитала који је запослио, и вриједност зарада, камате и ренте коју плаћа, као и профит који му припада".

Физиократизам – пољопривредници као предузетници

- Француска, 18 вијек
- Извори богатства и привредног развоја се налазе у пољопривреди
- Најзначајнији представници:
Франсоа Кене (Francois Quesnay, 1694-1774), Жак Тирго (Jacques Turgot, 1727-1781) и Никола Бодо (Nicolas Baudeau, 1730-1790).
- Француски физиократи називали су **пољопривреднике**
предузетницима.

Прва индустријска револуција

- Прелаз на нове производне процесе од око 1760. год. до раздобља између 1820. и 1840. год.
- У 18. вијеку је највећу мануфактурну производњу имала Енглеска.
- Производња текстила као најзначајнија грана и најзначајнији извозни производ.
- Произвођачи тканина, ради повећавања и убрзавања производње, примењивали изуме у предузећима.
- **1769. године - изум парне машине** (Џејмс Ват).
- Мотор који трансформише топлотну енергију водене паре у механички рад.
- Парна машина као погонска машина за индустрију, возове и бродове.
- Убрзана индустријализација.
- Предузетници као лидери промјена.

Студија случаја: државне политике подршке предузетништву- Економске политике у доба индустријализације у Великој Британији

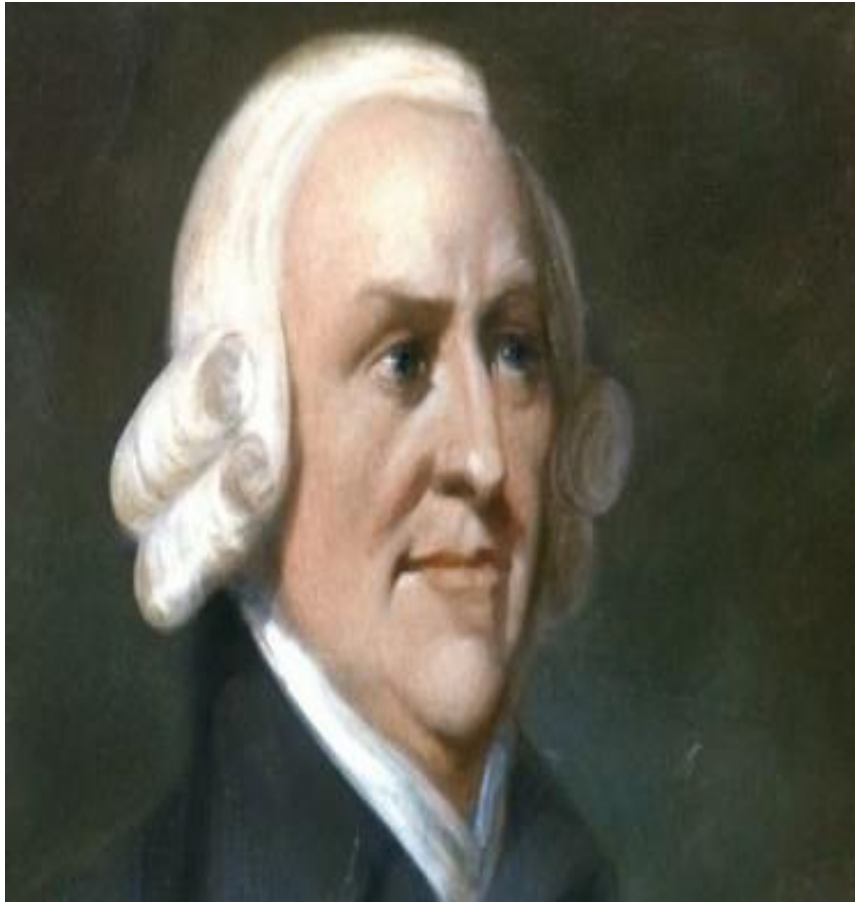
Студија случаја: државне политике подршке предузетништву- Економске политике у доба индустријализације у Великој Британији

Закључак:

- Протекционистичке политике у Великој Британији у периоду индустријализације
- Велика Британија је имала високе царинске баријере око **140 година, од 1721 до 1860. године**
- **Тек 1860. године Британија потпуно укида царине и усваја слободну трговину,** након што је стекла технолошко вођство над својим конкурентима помоћу високих и дуготрајних царинских баријера.

Класична школа (либерализам) 18. и 19. вијек

- Адам Смит (*Adam Smith*, 1723-1790) и Давид Рикардо (*David Ricardo*, 1772-1823).
- У 17. и 18. вијеку Велика Британија је спроводила меркантилистичке политике.
- Меркантилизам је био савезништво моћи монарха и монополисте (трговца-капиталисте).
- Владар је концесијом додјељивао искључива права трговања поједином трговцу или удружењу трговаца, какво је била нпр. Источно-индијска компанија.

Примјер меркантилистичког монопола - Британска источноиндијска компанија

- **Британска источноиндијска компанија** (енгл. *British East India Company*) је била дионичко друштво, које је по краљевској повељи из 1600. године добило права трговине са Индијом.
- Компанија се претворила од трговачког друштва у компанију која је владала Индијом преузевши војне функције и функције владања, све до распуштања 1858. године.
- Британска источноиндијска компанија је 1617. године добила права трговине од могулских царева.
- Сто година касније добила је право да не плаћа царине у Бенгалу, чиме је добила велику предност у индијској трговини.
- Побједом у бици код Плесеја 1757. године, компанија постаје војна и трговачка сила.
- До 1760. године Французи су истјерани из Индије, са изузетком неколико трговачких мјеста на обали. Војним побједама 1799. и 1818. године постају потпуни господари Индије.
- Компанија је показала интерес и за мјеста која су лежала на трговачким путевима између Индије и Велике Британије. Успоставили су упоришта у Хонгконгу и Сингапуру.

Британска класична школа – Адам Смит (Adam Smith, 1723-1790)

- Адам Смит, 1776. „Истраживање о природи и узроцима богатства народа“
- Адам Смит изражава **побуну против монополизма**, који је проистицао из монополских повластица које су трговцима или удружењима трговаца додјелјивали владари тог времена
- залаже се за **конкуренцију и слободну трговину као средство ограничења монопола.**
- *конкуренција* (на супрот монополу) као економско својство које ограничава лични интерес
- Смит и други представници класичне школе нису у својим теоретским разматрањима, осим рада, земље и капитала, давали значајнију улогу **предузетнику, којег су најчешће изједначавали са капиталистом.**

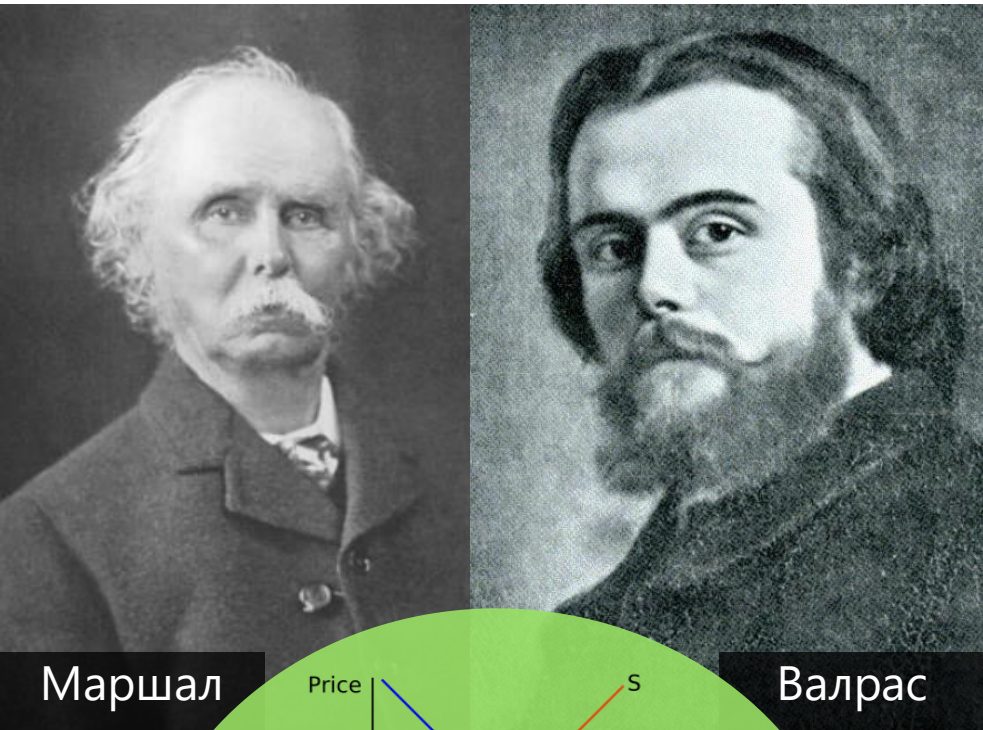
Фридрих Лист и њемачка историјска школа

- Фридрих Лист (Friedrich List, 1789-1846), њемачки економиста и политичар
- главни идеолог капиталистичког развитка Њемачке
- прва половина 19. вијека - Њемачка подијељена на 39 државица (већина монархије економски и политички изоловане једна од друге)
- сложени систем међудржавних царина ометао размјену добара
- британски вишкови производа, као тада најразвијеније привреде, налазили пут на њемачка тржишта, гдје су нуђени по крајње ниским цијенама, чиме су били угрожени интереси њемачких произвођача и трговаца.
- покрет за привредним јединством и једнообразним царинама
- Фридрих Лист 1819. године постаје вођа Општег удружења њемачких фабриканата и трговаца и душа покрета за конфедерално повезивање њемачких држава
- 1834. године – њемачки царински савез

Фридрих Лист и њемачка историјска школа

- економски либерализам на међународном плану, који су заговарали британски класици, може бити користан само ако је ријеч о двије нације које се налазе на истом степену индустријског развоја
- непожељна слободна трговина која истискује било домаћу индустрију, било становништво
- Теорија слободне трговине британских класичних економиста, по Листу има **улогу Тројанског коња у економији**
- **Потреба за јединственим царинским подручјем и заштитним царинама у односу на иностранство**
- Идеје Листа нашле примјену у политици њемачког канцелара Ота вон Бизмарка (Otto von Bismarck, 1815 – 1898)

Неокласична школа (крај 19. и почетак 20. вијека)

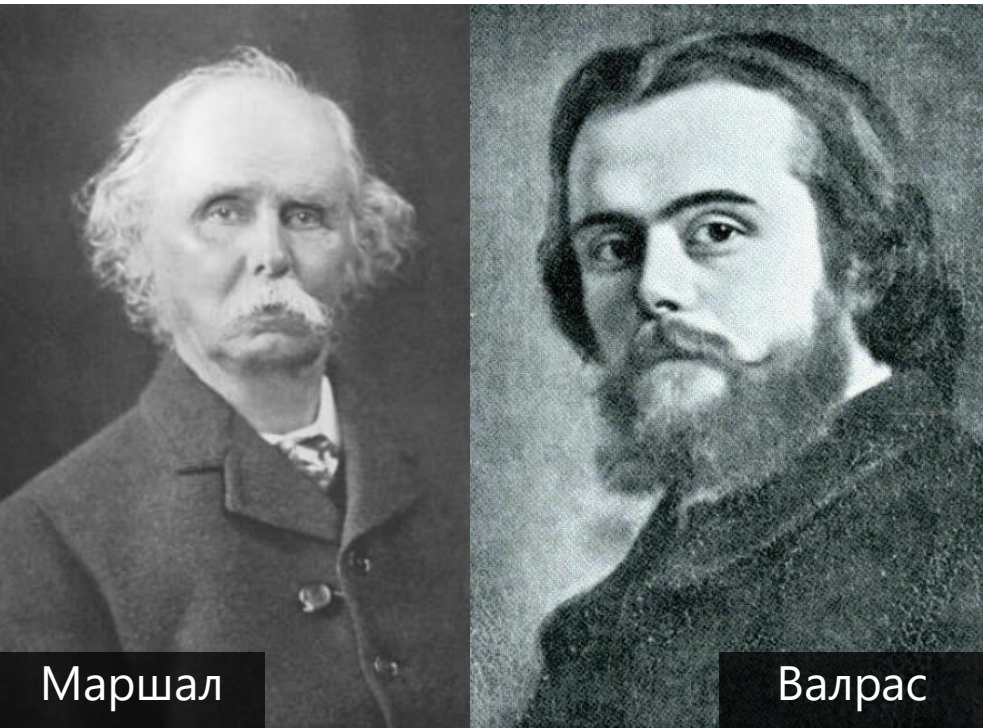
Алфред Маршал (1842-1924) Леон Валрас (1834-1910)

- Неокласични модел: претпоставка савршене конкуренције, савршене информисаности и рационалности.
- **Теорија опште равнотеже**
- Велики број купаца и продаваца - изједначавање понуде и тражње – стање тржишне равнотеже.
- Зависно од односа понуде и тражње, цијене се мијењају (расту или падају) и поново се изједначава понуда и тражња.
- Предузеће се схвата као **техничка јединица** која производи добра.

Неокласична школа
(крај 19. и почетак 20. вијека)

Алфред Маршал (1842-1924)
Леон Валрас (1834-1910)

- Валрас (енг. *Leon Walras*) и Маршал (енг. *Alfred Marshall*) су развили сличне ригорозне математичке моделе капиталистичке привреде у којем влада стање равнотеже, те објаснили да у таквом систему нема мјеста за непредвидив феномен као што је предузетништво.